

Л Г Б Т И

СЪЗДАВАНЕ
НА
ПОДКРЕПЯЩА
СРЕДА ЗА
ЛГБТИ В
УЧИЛИЩЕ

<lgbti.frgi.bg>

Съставител: **Моника Писанкърнева**

Редактор: **Деница Любенова**

Коректор: **Мария Цекова**

Дизайн: **Студио Ъгъл**

Печат: **Амагеус принт**

ФРГИ

София, 2018

ISBN: 978-619-91059-5-5

ФОНДАЦИЯ
РАБОТИЛНИЦА
ЗА ГРАЖДАНСКИ
ИНИЦИАТИВИ

подкрепяме инициативните

Какво е подкрепяща училищна среда за ЛГБТИ

- ▶ Училищна среда, в която всички ученици се чувстват приети и равнопоставени, въпреки различията си, включително ЛГБТИ учениците.
- ▶ Многообразието се утвърждава като ценност, включително многообразието на сексуални ориентации и полови идентичности. Учениците получават достатъчно информация и възможност за дискусия по тези теми.
- ▶ Обидите, заплахите и тормозът не се допускат, включително тези, които засягат ЛГБТИ учениците.
- ▶ Учениците, които се самоопределят като лесбийки, гей, бисексуални, транс или интерсекс, не се страхуват да говорят открито за себе си и получават разбиране, подкрепа и уважение от страна на учителите, администрацията и своите съученици.

Основни понятия

- ▶ ЛГБТИ: най-често използваният акроним за лесбийки, гей, бисексуални, транс (джендър) и интерсекс
- ▶ Полова идентичност: отнася се до дълбоко преживяваното от всеки човек усещане за пола принадлежност, което може да съответства или да не съответства с пола, който им е приписан по раждане.
- ▶ Сексуална ориентация: се отнася до капацитета на всеки човек за дълбока привързаност, емоционално и сексуално привличане, и интимни и сексуални отношения с индивиди от различен пол, или същия пол, или с повече от един пол.

По-подробен речник на термините, свързани с ЛГБТИ можете да видите на lgbti.frgi.bg

Проблемът

ЛГБТИ учениците не се чувстват сигурни, разбирани и приемани в българските училища. Много от тях срещат значителни предизвикателства, свързани с вербален тормоз, подигравки, заплахи и маргинализация. Някои стават и жертва на физическо насилие. Проучване на Агенцията за човешки права за положението на ЛГБТ хората в Европейския съюз, резултатите от което са публикувани през 2013 г. показва, че 80% от респондентите от България, които се самоопределят като ЛГБТ никога не са говорили открито за това

в училище; 42% често са чували обидни коментари и ставали свидетели на негативно поведение по отношение на ученик, възприеман като гей, лесбийка, бисексуален или трансджендър, докато са били в средния курс. Повече от половината (59%) ЛГБТ респонденти са отговорили, че винаги са крили своята сексуална ориентация и пола идентичност в училище, за да избегнат тормоз и насилие.

Изследване на положението на ЛГБТИ учениците в българските училища, проведено през 2015 г. показва че:

Сексуалната ориентация и половата идентичност са теми „табу“ или се представят неадекватно в училище

- ▶ Повечето учители, като завършили педагози, са на наша страна, защитават всички хора с различия - етнически, верски, видими различия като лицеви деформации, ръст, но конкретно за гейовете и за лесбийките в училище не се говори. Това е... тема табу, направо си е тема табу. (А.Г., гей, 19 години, 12-ти клас, техническа гимназия, София).
- ▶ Случвало се е няколко пъти в час по биология. Според мен преподавателят представи темата абсолютно неадекватно и направи всичко възможно, за да убеди колкото се може повече хора, че неговото мнение е единственото правилно и че хората с различна сексуална ориентация са „грешка на природата“. (И.К., лесбийка, 19 години, 12-ти клас, езикова гимназия, София).

Никои учител никога не е засягал темата. (Л.Б., бисексуална, 16 години, 9-ти клас, езикова гимназия).

Вербалният тормоз спрямо ЛГБТИ учениците се приема като нещо нормално

► Учителите когато чуят, че на някой му извикат „недераст“ не реагират, все едно нищо не е станало. Може би учителите трябва малко да се стегнат. (А.К. гей, 16 години, техническа гимназия, София).

Вербалният тормоз понякога прераства и във физическо насилие

► Да. Заплашвали са ме, бил съм се (опитвах се да се бия). (А.К., гей, 16 години, техническа гимназия, София)

Учителите и администрацията не са подготвени да се справят с тормоза и насилието, произтичащи от хомофобия, бифобия или трансфобия

► Училищните власти не възприемат дискриминацията спрямо хората с различна сексуална ориентация като проблем. (Й.К., лесбийка, 19 години, 12-ти клас, езикова гимназия, София)

педагогическия съвет. (К.П., бисексуален трансджендър мъж, 18 години, 12-ти клас, езикова гимназия, София)

► Имало е реакции само в случаите на физическо насилие, но продължителният вербален тормоз обикновено остава незабелязан от училищните власти. Ако ученик съобщи за вербален тормоз, учителят може и да реагира, но случаят няма да бъде възприет като сериозен проблем, който изисква вниманието на

(Всички цитати са от изказвания на респонденти, взели участие в качествено изследване на положението на ЛГБТИ в българските училища, проведено от Фондация „Ресурсен център Билитис“ през 2015 г.

Докладът от изследването може да бъде открит на <<http://lgbti.frgi.bg/ресурси>>

Какво могат да направят учителите

Учителите могат да бъдат лидери за промяна в нагласите към ЛГБТИ като покажат, че забелязват, подкрепят и закрилят лесбийките, гей, бисексуалните, транс и интерсекс ученици, и се противопоставят открито на тормоз, основаващ се на хомофобия, бифобия и трансфобия.

Повечето учители чуват и стават свидетели на хомофобски изрази или поведение в училищна среда. Голям брой учители също така стават свидетели на тормоз и искат да направят нещо, за да го спрат. В същото време, обаче, учителите невинаги се чувстват подготвени да агресират проблема с подигравките и отхвърлянето, базиращи се на хомофобия, бифобия или трансфобия.

Припознаване

Учителите могат да използват всеки удобен случай да говорят за съществуването на ЛГБТИ ученици, дори и лично да не познават такива, като не изключват такива ученици да има във всеки един учебен клас.

Когато разговарят с учениците, учителите не бива да предпоставят,

когато едно училище приеме политики за закрила на ЛГБТИ, преживяванията на тези ученици в учебна среда рязко се подобряват. Също така се забелязва положителна промяна в цялостната училищна общност, повишава се културата на споделяне и взаимомощ. Позитивните преживявания в училище имат пряка връзка с психичното здраве и усещането за благополучие сред учениците. В резултат се повишава общата успеваемост на младите хора.

Учителите могат да предприемат следните конкретни действия за създаване на подкрепяща среда за ЛГБТИ в училище:

Вят, че всички са хетеросексуални и цисджендър (т.е. че се чувстват ОК с пола, който им е бил приписан при раждането). Например, ако става дума за интимни връзки, учителят може да употребява думата „партньор“ като неутрално понятие, вместо „приятелка“ за момчетата и „приятел“ за момичетата.

Подкрепа

Най-голямата подкрепа от страна на учителите е да не допускат употребата на хомофобски, бифобски и трансфобски обиди и обидни изрази. Учителите следва да третират обидите по адрес на сексуалната ориентация или половата идентичност не по-малко сериозно от тези, които се базираат на раса, етнос или религия.

Учителите могат да напътстват учениците да съобщават

за случаи на хомофобски, бифобски и трансфобски обиди или поведение, и последните да бъдат санкционирани чрез Правилника за вътрешния ред.

Учителите да окуражават жертвите на подобен тормоз да търсят подкрепа и да говорят свободно, без да се срамуват или страхуват от отхвърляне от страна на педагогическия персонал.

Утвърждаване

Учителите биха могли да бъдат модел на утвърждаващо поведение за своите ученици. Например, да говорят публично в подкрепа на ЛГБТИ хората, когато се отгаде удобен случай, като по този начин отхвърлят предразсъдъците спрямо тях.

Да използват всеки удобен случай, например, публикация или предава-

не, за да отправят публични послания, които изразяват уважение към ЛГБТИ хората.

Да не подкрепят стереотипното говорене и да окуражават критично мислене по въпроси, свързани с различията, многообразието и предразсъдъците спрямо определени групи хора.

Отпращане на предизвикателства

На първо място учителите могат да отправят предизвикателства към собствените си вярвания и начин на говорене: дали наистина смятам, че всички младежи, на които преподавам са хетеросексуални? Или пък всички мои колеги?

Дали бих могъл/а да разпозная от пръв поглед един транс ученик, който не се чувства комфортно с пола, определен при раждането му?

Да реагират, вместо да мълчат, ако чуят публично употребени

гуми като „гей“, „лесбийка“ или „джендър“ в обиден смисъл.

Да предизвикват дискусии по темата за насилието и тормоза, основани на хомофобия или трансфобия, например по време на учителска среща.

Да изискват от ръководството на училището да осигури обучение по въпроси, свързани със сексуалната ориентация или половата идентичност за целия персонал.

Какво могат да направят педагогическите съветници/училищните психолози

Педагогическият съветник/училищният психолог често е единственият човек, с когото учениците споделят свои лични преживявания и начинът, по който се чувстват в училище. Ето защо, ролята на педагогическите съветници за създаването на подкрепяща среда за ЛГБТИ в училище е от изключителна важност.

На първо място педагогическите съветници биха могли да посочат, че са отворени да дискутират ЛГБТИ проблеми, като поставят постери или информационни брошури с ЛГБТИ съдържание в своите офиси. Повечето ЛГБТИ ученици ще приемат това като знак за положително отношение към тях.

Педагогическите съветници/училищните психолози е добре да се запознаят с професионалните

предразсъдъци, които битуват в редиците на лекари и други професии спрямо ЛГБТИ хората, често свързани с патологизация на техните идентичности. Да се гледа на ЛГБТИ като на психологическо разстройство е остаряла форма на стереотипизиране, както и вид стигматизация, която трябва и може да бъде избегната. В този смисъл, училищните психолози могат да допринесат за разпространението на съвременни научни схващания за сексуалните ориентации и полови идентичности, които са съществена част от самоопределението на всеки човек.

Разглеждането на сексуалната ориентация като „фаза“ в индивидуалното израстване трябва на всяка цена да се избягва. Ако педагогическият съветник е несигурен относно начина, по който

един ЛГБТИ младеж се самоопределя, най-добро, което може да направи е да попита, вместо да предпоставя.

Ако един ученик бъде изпратен да се види с педагогическия съветник, защото е претърпял хомофобско/трансфобско насилие, в никакъв случай не трябва да се предпоставя, че той/тя е гей/лесбийка, бисексуален или трансгендър. По-важно е да се разследва вида на извършеното насилие или тормоз, а не сексуалната ориентация/полова идентичност на младежа. Педагогическият съветник трябва да се опита да създаде максимално комфортна атмосфера, в която младежите-жертви на насилие да се почувстват спокойни да споделят как се чувстват и като какви се самоопределят.

Ако педагогическият съветник смята, че един ученик е ЛГБТ или И, но не се чувства удобно да говори за това и в резултат изпада в положение на изолация и потиснатост, следният подход може да бъде полезен:

- ▶ Обяснете, че Вашата роля е да подкрепяте учениците във всеки аспект на тяхното израстване в училище: персонално, социално, образователно и кариерно;

- ▶ Уверете ученика, че може да разговаря с Вас по всякакъв повод и на всяка една тема, която има отношение към преживяванията в училище;

- ▶ Подчертайте, че разговорът с Вас ще бъде конфиденциален и бихте уведомили единствено Директора или родителите, ако прецените, че ситуацията застрашава безопасността на ученика в училище;

- ▶ Уверете ученика, че Вие не оценявате никого и че имате обширен и разнообразен опит в работата с ученици, които е трябвало да се правят с най-различни предизвикателства;

- ▶ Успокойте ученика, че ако Вие не сте в състояние да му окажете помощ, ще потърсите необходимата помощ;

- ▶ Ако въпреки всичко изброено, ученикът не пожелае да сподели за своята сексуална ориентация или полова идентичност, не задавайте излишни или провокиращи въпроси; оставете време, за да може самият ученик „да се разкрие“ пред вас.

„Разкриването“ на сексуалната ориентация или полова идентичност пред външни хора е едно от най-важните преживявания за младежите, които са ЛГБТИ. При

много млади ЛГБТИ хора осъзнаването на тяхната поло̀ва идентичност или сексуална ориентация настъпва около 12 годишна възраст, но решението да се „разкрият“ отнема години и обикновено става около 17 или по-късно. Никога не се отнасяйте пренебрежително към процеса на придобиване на увереност за разкриване.

Ако един ученик е разкрил пред Вас, че е гей, лесбийка, бисексуален, транс или интерсекс, уместно е да зададете следните въпроси:

- ▶ „Твоите приятели знаят ли, че си гей/лесбийка/транс/интерсекс“?
- ▶ „Споделил ли си с родителите си?“
- ▶ „Как вървят нещата откакто си се разкрил пред приятелите си/родителите си?“

▶ „Кой ти помогна да вземеш решение да се разкриеш?“

▶ „Има ли нещо, свързано с твоята сексуална ориентация/поло̀ва идентичност, което те притеснява?“

▶ „Получавал ли си някакви положителни или негативни коментари от съученици/приятели, които вече знаят как се самоопределяш?“

Твърде често един млад човек не се чувства комфортно от мисълта, че е гей/лесбийка, бисексуален, транс или интерсекс и има нужда от подкрепа. Приемливо е да го запитате дали има социална мрежа от приятели или други ЛГБТИ хора, които го подкрепят и с които може да споделя как се чувства.

Какво може да направи училищната администрация

На първо място директорите и училищните администрации биха могли активно да прилагат Закона за защита от дискриминация, който включва закрита на основа сексуална ориентация и смяна на пола. Освен това, те биха могли да синхронизират Правилниците

за вътрешния ред в училище с изискванията на закона и да изброят изчерпателно всички признаци, на основа на които не се допуска дискриминация и насилие, включително сексуална ориентация и поло̀ва идентичност.

Правна рамка и политики на недискриминация и предотвратяване на тормоза в българските училища

Раздел II от Закона за защита от дискриминация (в сила от 01.01.2004 г.) е специално посветен на защитата от дискриминация при упражняване правото на образование и обучение.

Чл. 29, (2): *Ръководителят на обучаваща институция предприема ефективни мерки за предотвратяване на всички форми на дискриминация на учебното място от страна на лице от педагогическия или непедагогическия персонал или от учащ се.*

Чл. 30: *Ръководителят на обучаваща институция поставя на достъпно място текста на закона, както и всички разпоредби от вътрешните правила, отнасящи се до защитата от дискриминация.*

Чл. 31: *Ръководителят на обучаваща институция, получил оплакване от учащ се, който се смята за подложен на тормоз от лице от педагогическия или непедагогическия персонал или от друг учащ се, е длъжен незабавно да извърши проверка и да предприеме мерки за прекратяване на тормоза, както и за налагане на дисциплинарна отговорност.*

Единният механизъм за противодействие на тормоза в училище изисква всяко училище да разработи и въведе превантивни мерки за предотвратяване и справяне с тормоза. Обръща се внимание на факта, че справянето с тормоза изисква цялостен училищен подход, полагане на координирани и последователни усилия за предотвратяване на тормоза и създаване на по-сигурна училищна среда. Препоръчва се създаване на училищен координационен съвет за справяне с насилието. Описани са възможни дейности на ниво клас/класна стая, както и необходимостта от създаване на пространство, където да се говори открито за тормоза и да се работи за формирането у децата на нагласи и социални умения, недопускащи насилие като например емпатия, толерантност и уважение към различията, решаване на конфликти и др. По-нататък се изброяват възможни дейности на ниво училище, обръща се внимание на необходимостта от създаване на защитна мрежа, задълженията на всички членове на персонала, както и възможните интервен-

ции в случаи на насилие. Отбелязани са и връзките на училищата с други служби, които работят за превенция на тормоза и насилието сред децата и учениците, както и с извършителите. Не на последно място, механизмът съдържа препоръката за включване на родителите в интегрираната система за справяне с тормоза в училище.

Училищните планове за прилагане на Механизма за противодействие на тормоза в училище, биха могли да включват изброяване на признаците на различие, които са защи-

тени от Закона за защита от дискриминация и на които следва да се обърне специално внимание при планиране на адекватни мерки за справяне с тормоза и насилието в училище. Това ще помогне за повишаване на чувствителността към проявите на хомофобия, бифобия и трансфобия в училище, която в момента отсъства или е много слаба. Насилието и тормозът на основа сексуална ориентация, полова идентичност и изразяване на пола ще бъдат по-лесно разпознаваеми и ще се работи системно за тяхното предотвратяване.

Използвани материали:

- **Supporting Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Student: The Role of Guidance Counsellors**; National Centre for Guidance in Education and GLEN, Ирландия (2010);
- **Supporting Lesbian, Gay and Bisexual Students: The Role of Teachers**, ASTI, TUI и GLEN, Ирландия (2011);
- **„Училища за всички? Положението на лесбийки, гей, бисексуални, трансджендър и интерсекс ученици и учители в българските училища“**, Фондация „Ресурсен център Билитис“, София (2015)

◀◀ Заедно за правата на
ЛГБТИ хората в България ▶▶

Настоящата брошура се издава от Фондация „Работилница за граждански инициативи“ в рамките на проект „Заедно за правата на ЛГБТИ хората в България“. Проектът е съфинансиран по Програма „Права, равенство и гражданство“ на Европейския съюз и цели повишаване на информираността за положението на ЛГБТИ хората в България.

Проектът се изпълнява от консорциум в състав: Фондация „Работилница за граждански инициативи“, Български дарителски форум, Българско училище за политика „Димитър Паница“, Фондация „Глас-България“, Младежка ЛГБТ организация „Действие“ и Синдикат „Образование“ към КТ „Подкрепа“. Повече за проекта можете да научите на lgbti.frgi.bg.

Изразените тук становища са на Фондация „Работилница за граждански инициативи“ и не представляват официална позиция на Европейския съюз.

ФРГИ

София

Ел. адрес:

wcif@wcif-bg.org

www.frgi.bg

ФОНДАЦИЯ
РАБОТИЛНИЦА
ЗА ГРАЖДАНСКИ
ИНИЦИАТИВИ

покрепяме инициативните

